

BABAİYYE

(bk. BABAİLİK).

BABAİYYE

Abdülganî Pîr Babai'ye
(ö. 870/1465-66)
nisbet edilen bir tarikat
(bk. TARİKAT).

BABANZÂDE AHMED NAİM

(1872-1934)

Müderres, mütercim, fikir adamı
ve yazar.

Bağdat'ta doğdu. Babanzâdeler'den Mustafa Zihni Paşa'nın oğludur. Galatasaray Sultânîsi ve Mülkiye Mektebi'nde okudu. Bir ara Hariciye Nezâreti Tercüme Kalemî'nde çalıştıktan sonra Maarif Nezâreti Yüksek Tedrisat müdürlüğüne getirildi (1911-1912). Galatasaray Sultânîsi'nde Arapça okuttu (1912-1914) ve Maarif Nezâreti Telif ve Tercüme Odası üyeliğinde bulundu (1914-1915). Daha sonra Dârülfünun Edebiyat Fakültesi'nde felsefe, mantık, ruhiyat ve ahlâk dersleri müderrisliğine başladı (1915); bu görevini Dârülfünun'un lağvedilmesine kadar (1 Temmuz 1933) aralıksız sürdürdü. Bu tarihte üniversite yeniden kurulurken açıkta bırakıldı.

Ahmed Naim İstanbul'da 13 Ağustos 1934 Pazartesi günü öğle namazının ikinci rek'atında secdede vefat etti. Mehmed Âkif, "Naim'in vefat haberi üzerime dağ gibi yıkıldı" diyerek üzüntüsünü dile getirirken aynı zamanda onun kaybının büyüklüğüne de işaret etmiş oluyordu. Kabri Edirnekapı Mezarlığı'nda, dostu Mehmed Âkif Ersoy'un mezarının yanındadır.

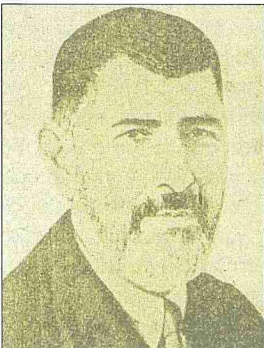
Arapça, Farsça ve Fransızca'yı çok iyi bilen, Doğu ve Batı kültürünü tam mânâ-

siyla hazmetmiş olan Ahmed Naim, Arap edebiyatından seçtiği parçaların tercüme ve şerhlerini *Servet-i Fünûn* dergisinde "Bedâiyü'l-Arab" başlığıyla neşredererek yazı hayatına başladı (1901). Edebiyat ve müzik dostu, Garp ilminin âşığı, fakat maddeciliğin amansız düşmanı bir felsefe âlimi idi. Velûd bir yazar değildi ama yazacağı konuyu Doğu ve Batı kaynaklarından inceledikten sonra kaleme alırdı. Taklitçi ve kuru bir mütercim olmayıp tenkit ve tercihler yapan bir düşünürdü. Özellikle tercümelelerinde terimlerin tam karşılığını bulmak için büyük bir titizlik göstermiştir. Felsefe alanında değerli bir mütercim olduğunu, Georges Fonsgrive'in birçok terim ihtiva eden psikoloji kitabını *İlmü'n-nefs* adıyla Türkçe'ye çevirmekle ispat etmiştir. Telif ve Tercüme Odası'nda üye iken de aynı hassasiyeti gösterir, kabul etti-remediği fakat doğru olduğuna inandığı terimleri kendi eserlerinde kullanırdı. *Tecrid-i Sarîh Tercemesi*'nde, Türk dilini kullanmadaki ustalığı yanında Arapça kelimelerin en uygun karşılığını bulmadaki mahareti de açıkça görülmektedir. Ahmed Naim, maddeciliğe ve belli bir hizbe bağlılık gösterenlere karşı çıkarak onlarla mücadele ettiği gibi eski usulle Arapça öğretimine de cephe aldı. Ayrıca hadis okutma usulünün islahı muhtaç olduğunu ortaya koydu. Türk dilinin istiklâlinin korunmasına dair yazılar yazdı; ilmi terimlere dokunulmadan Türkçe'nin arındırılmasını ve üslubun sadeleştirilmesini savundu. Kendisine "Arapçacı" denmesine rağmen yazılarında Türkçe'yi ustalıkla kullandı. Hatta onun Mehmed Âkif'le birlikte Âsım Efendi'nin *Kâmus Tercümesi*'ndeki Türkçe kelimeleri seçerek bir Türk lügatı yapmaya çalıştığı, ancak bu teşebbüsün yarım kaldığı da bilinmektedir.

Ahmed Naim, tarihî ve millî hâtıraları övmenin insanı ciddi surette yanıltacağını ve hurafelere düşüreceğini savunarak Yahya Kemal ile yaptığı bir münakaşadan on yıl kadar sonra onunla karşılaştığında, Yahya Kemal'in deyişiyle, müminlere yakışır samimi bir üzüntüyle kusurunun bağışlanmasını dilemiş ve böylece onu hayretler içinde bırakmıştı. O, meziyetlerini gizleme, düşmanının bile değeri varsa o değeri tanıma, dostlarını onların gıyabında da sevmeye meziyetlerine sahipti. "Sormazsan mâlumatını söylemeyen", "dinlemesini bilen", "sözünü senet teşkil eden" güvenilir adam özellikleriyle Mehmed Âkif'in "ashaptan

sonra en sevdiği kişi" olan Ahmed Naim'in İslâm'a bağlılığı tamdı. İlim ve irfan erbabı kimselerle sohbet etmekten çok hoşlanırdı. Kayınpederi Fâtih türbedarı Ahmed Amiş Efendi'ye intisap etmişti. Şâfiî mezhebine mensuptu. İslâm birliği ve kardeşliği konusunda çok titiz ve dikkatli olup bu birliğe zarar verme ihtimali bulunan her hareketi karşı çıkmıştır. Türkçülük cereyanlarına Türk olmadığı için cephe aldığı ileri sürülen Ahmed Naim, İslâm birliği açısından sâkincı bulduğu Arap İttihat Kulübü'nün isim ve kuruluşunu da tenkit etmiştir. Kavmiyet ve cinsiyet davası gütmeyi İslâm'ın varlığı için kanser kadar tehlikeli bulmuş, bunu "yabancı bir bid'at", "Frenk hastalığı" olarak nitelendirmiş ve bu davanın faydalı ve zararlı taraflarını Kur'an ve Sünnet'e dayanarak izah etmeye çalışmıştır.

Eserleri. 1. *Temrînât. Sarf-ı Arabî'ye Mahsus Temrînât* (İstanbul 1316) ve *Mekteb-i Sultânî'ye Mahsus Sarf-ı Arabî ve Temrînât* (İstanbul 1323) gibi adlarla basılan eser, Galatasaray ders nazırı Mustafa Cemil Bey'in Arapça sarf risâlesinin uygulama ve alıştırma kitabı haline getirilmiş şeklidir. Medrese usulü ile Arapça öğretimini bu kitabın mukaddimesinde tenkit etmiştir. 2. *Hikmet Dersleri* (İstanbul 1328 r./1329). 3. *Felsefe Dersleri* (İstanbul 1333). 4. *Mebâdî-i Felsefeden İlmü'n-nefs* (İstanbul 1331). G. Fonsgrive'den birçok dip notu ekleyerek tercüme ettiği bu eserin sonuna 1900 felsefî terim için hazırladığı Türkçe karşılıkları da eklemiştir. 5. *İlm-i Mantık* (Elie Rabier'den tercüme, İstanbul 1335 r./1338). 6. *Tevfik Fikret'e Dair* (İstanbul 1336). Dr. Rıza Tevfik'in Türk Ocağı'nda verdiği bir konferansta Tevfik Fikret'i savunarak başta Mehmed Âkif olmak üzere İslâmcıları tenkit etmesi üzerine bu kitapçığı kaleme almıştır. 7. *Ahlâk-ı İslâmiyye Esasları* (İstanbul 1340 r./1342). 1912'de Lahey'de toplanan Ahlâk Terbiyesi Kongresi'ne sunmak üzere hazırladığı bir tebliğ olup Ömer Rıza Doğrul tarafından sadeleştirilerek *İslâm Ahlâkının Esasları* adıyla yayımlanmıştır (İstanbul 1963). 8. *İslâmda Da'vâ-yı Kavmiyyet* (İstanbul 1332). Eser daha sonra Abdullah Işıklar tarafından bazı kısımları eksik olarak *İslâm Irkçılığı Menetmiştir* adıyla (İstanbul 1963), bazı açıklayıcı notlarla Ömer Lütfi Zararsız tarafından *İslâmda Irkçılık ve Milliyetçilik* adıyla (Ankara 1979), ayrıca Ertuğrul Düzdağ tarafından *Türkiye'de İslâm ve Irk-*



Babanzâde
Ahmed Naim

çılık Meselesi adlı çalışmasının içinde (İstanbul 1983, s. 33-117) yayımlanmıştır. 9. *Kırk Hadis* (İstanbul 1341 r./1343). Nevevî'nin *el-Erba'ûn* adlı eserinin tercümesidir. 10. *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi* (İstanbul 1346, ilk üç cilt; daha sonraki ciltler Kâmil Miras tarafından tercüme edilmiştir). Tecrid tercümesine giriş mahiyetindeki bir ciltlik mukaddimesi son derece önemli ve oldukça geniş bir hadis usulü kitabıdır (bk. et-TECRİDÜ's-SARİH).

Ayrıca çeşitli dergilerde, özellikle *Sırrât-ı Müstakim* ve *Sebilürreşad*'da birçok makalesi yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Tecrid Tercemesi, III, 402 (dipnot); Muallim Cevdet [İnançalp], *Müdderris Ahmed Naim*, İstanbul 1935; Mithat Cemal [Kuntay], *Mehmet Akif Ersoy - Hayatı - Seciyesi - Sanatı*, İstanbul 1939, s. 114-128; Yahya Kemal Beyatlı, *Siyâsî ve Edebi Portreler*, İstanbul 1968, s. 51-58; Mahir İz, *Yılların İzi*, İstanbul 1975, s. 38, 86, 128, 144-145, 161, 176, 254, 261-262, 358; M. Ertağrul Düzdağ, *Türkiye'de İslâm ve İrkçilik Meselesi*, İstanbul 1976, s. 27-133; İsmail Kara, *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi*, İstanbul 1986, I, 273-308; TDEA, I, 274-275.



İSMAİL L. ÇAKAN

BÂBEK

(بابك)

(ö. 223/838)

Me'mûn ve Mu'tasım zamanında
Azerbaycan'da
ciddi bir tehlike teşkil eden
dinî-siyasî mahiyetteki
Hürremiyye hareketinin lideri.

Kaynaklarda Bâbek'in menşesine dair çeşitli rivayetler mevcuttur. Ancak bu rivayetlerden hangisinin doğru olduğunu tesbit etmek zordur. İsyan etmesinden sonraki başarıları, hayatı hakkında çeşitli rivayet ve efsanelerin uydurulmasına sebep olmuştur.

Kadın ve mülkiyette ortaklığı savunan Mazdek'in İslâm'dan önce İran'da ortaya atmış olduğu sapık fikirler İslâmî dönemde değişik adlar altında yeniden zuhur etmiştir. Bunlardan biri, Bâbek'in mensup olduğu Hürremiyye hareketi idi. Bu hareketin bir kolu daha sonra ona nisbetle Bâbekiyye adıyla devam etmiştir. Faaliyetlerini gizlice sürdüren Hürremîler'in reisi Bâbek isyan etmek için uygun bir zaman bekliyordu. Emîn ile Me'mûn arasındaki hilâfet mücadelesi, Emîn'in katli, Hz. Ali evlâdından Ali er-Rıza'nın Me'mûn tarafından veliâht gösterilmesi sebebiyle Bağdat'ta karışıklık-

ların çıkması, Herseme b. A'yen'in öldürülmesinden sonra Azerbaycan valisi olan oğlu Hâtîm'in isyan hazırlıklarına başlaması üzerine beklediği zamanın geldiğine inanan Bâbek 816 yılında isyan etti.

Bâbek, isyanının merkezi olan Bezz'in çevresindeki müslüman halka saldırarak kadın, çocuk demeden herkesi kılıçtan geçirdiği gibi mallarını da gasbediyordu. Kendilerini müdafaadan âciz olan müslümanlar canlarını kurtarmak için Merâğa'ya kaçıyorlardı. Durumun gittikçe kötüleştiğini gören Halife Me'mûn 820 yılında Yahyâ b. Muâz'ı Azerbaycan valiliğine getirerek Bâbek ile mücadeleye memur etti. Yahyâ başarılı olamayınca azledildi ve aynı göreve birbiri arkasından İsâ b. Muhammed, Zürayk b. Ali, Muhammed b. Humeyd et-Tûsî, Abdullâh b. Tâhir, Uceyf b. Anbese ve Ali b. Hişâm tayin edildiler. Ancak bunların hiçbirisi Bâbek tehlikesini ortadan kaldırmaya muvaffak olamadı. Me'mûn'un bilhassa son yıllarında Bizans seferleriyle uğraşması sebebiyle bu bölgeye gereken önemi verememesi, Bâbek'e daha rahat hareket imkânı sağlamıştır. Nitekim Mu'tasım halife olduğu zaman Cibâl, Hemedan ve İsfahan bölgelerindeki halkın büyük bir kısmı Hürremiyye'yi benimseyerek isyan etmiş, Mu'tasım'ın bunlar üzerine bir Türk kumandanının idaresinde gönderdiği ordunun mağlûp olması üzerine tehlike daha da büyü-müştü.

Halife Mu'tasım, yirmi yıldan beri devam etmekte olan ve artık devleti tehdit etmeye başlayan Bâbek isyanını bastırmak için, kendisinin Mısır valiliği sırasında yanında bulundurduğu, askerî bilgi ve kudretine şahit olduğu Türk asıllı kumandanı Afşin'i 2 Cemâziyelâhîr 220'de (3 Haziran 835) Cibâl ve Azerbaycan bölgelerine vali olarak gönderdi ve isyanı bastırmaya memur etti. Afşin Bâbek ile mücadeleye girmeden önce karargâhını kurduğu Berzend ile Bağdat arasındaki kalelere asker yerleştirerek hem merkezle olan irtibatını hem de erzak ikmal yollarını emniyet altına almış oldu. Mu'tasım yine bir Türk kumandanı olan Boğa el-Kebîr'i de Afşin'e yardıma gönderdi. Afşin hazırlıklarını tamamladıktan sonra beklediği bir anda Bâbek'e saldırarak onu mağlûp ve Bezz'e çekilmeye mecbur etmiştir. 835 kışını Berzend'de geçiren Afşin ilkbaharda tekrar Bâbek'e karşı yeniden harekete geçti. Boğa idaresindeki birlikleri Heştâdser

üzerine gönderirken kendisi de Bezz'e doğru ilerleyerek buraya 9.5 km. mesafede bulunan Dervez'de karargâh kurdu. Fakat bu sırada Afşin'in haberi olmadan Boğa Bezz'e doğru yürüyüşe geçmiş ve şehre oldukça yaklaşmıştı. Boğa'nın ilerlediğini öğrenen Bâbek anı- zın saldırarak onun birliklerine ağır zayıyat verdirdi. Canını güçlükle kurtarabilen Boğa Afşin'den yardım istedi. Afşin de kardeşi Fazl kumandasında takviye kuvvetleri gönderdi.

Boğa'nın mağlûbiyetinden sonra Bâbek'e karşı 836 yazında tekrar bir umumî hücum yapıldı. Afşin kuvvetlerini iki kısma ayırıp bir kısmını Boğa'nın idaresine verdi, diğer kısmının başında ise kendisi olduğu halde iki koldan Bezz'e doğru harekete geçti. Şiddetli bir fırtınanın başlaması üzerine Boğa Afşin'den habersiz karargâha döndü. Ertesi gün Afşin Bâbek'in karargâhına hücum ederek çok miktarda esir ve ganimet ele geçirdi. Esirler arasında Bâbek'in karısı da bulunuyordu. Afşin bu başarısından sonra Dervez'deki karargâhına döndü.

Mu'tasım, 836 kışını Berzend'de geçiren Afşin'e ilkbaharda İnâk et-Türkî ve Ca'fer b. Dînâr idaresinde takviye kuvvetleri, erzak ve para gönderdi. Bunu haber alan ve durumunun gittikçe kötüleştiğini farkedenden Bâbek'in Bizans İmparatoru Theophilos'a mektup yazdığına ve onu Abbâsî İmparatorluğu'na karşı sefer yapmaya teşvik ettiğine dair kaynaklarda bazı rivayetler vardır. Halifeden aldığı kuvvetlerle ordusunu takviye eden Afşin Berzend'den ayrılarak Bez yakınlarında bulunan Kelânîr'da karargâh kurdu. Bâbek de mukabil harekete geçerek Âzîn adlı kumandanını Afşin'e karşı gönderdi ise de Afşin bir gece baskınında Âzîn'in kuvvetlerini bozguna uğrattı.

İki yıldan beri Bâbek ile savaşıyan Afşin, 837 yılı başlarında ağır kış şartlarına rağmen Bez önünde ordugâh kurdu ve şehri muhasaraya başladı; bir süre sonra da kumandanlarına şehrin etrafında muhtelif kesimler tayin ederek tarazuza geçti. Beşîr et-Türkî emrindeki bir birlik de şehrin karşı tarafında mevzi almış olan Âzîn'in üzerine gönderildi. Beşîr âni bir hücumla Âzîn'i mağlûp ederek Bezz'i arkadan sıkıştırmaya başladı. Artık sonunun yaklaştığını anlayan Bâbek Afşin'den eman diledi. Bu teklifinin Afşin tarafından kabul edilmesine rağmen o, zaman kazanmak için eman fermanın bizzat halife tarafından imza